

Sprehodi po knjižnem trgu

Ana Geršak

Sebastijan Pregelj: V Elvisovi sobi.

*Spremna beseda: Aljoša Harlamov. Založba
Goga, Novo mesto 2019.*

Preproste stvari skrivajo v sebi neskončne možnosti opomenjanja. Tako kot Elvisova soba. "V Elvisovi sobi je bilo vse v redu in prav." Kot večina drugih literariziranih sob je tudi ta prostor obenem zatočišče in shramba spomina, v jantar ujet duh časa, ki v svoji nedotaknjenosti še vedno hrani obljubo vseh neuresničenih potencialov, trenutkov, ko so bile vse poti še odprte in bi že najmanjša sprememba zasukala tok prihodnosti.

A zgodovina je zapisana, pripovedovalci, ki jih prenaša njen neustavljivi tok, pa lahko ob tem le beležijo lastna občutja. Če je bila *Kronika pozabljanja* zbirka fragmentov razpršene zavesti, ki je brisala mejo med fikcijo in resničnostjo, je roman *V Elvisovi sobi* dolgo spominjanje na doživljanje zgodovinskega časa, ki je proti vsem pričakovanjem globoko in tragično prizadel jugovzhodni del Evrope. V romanu *V Elvisovi sobi* se intimno prekriva z družbenim; zgodba o protagonistovem odraščanju sovпада z obdobjem, ki sega od časa tik pred Titovo smrtjo konec sedemdesetih do prvih let po osamosvojitvi, s čimer je to, kot v spremni besedi zapiše Aljoša Harlamov, morda "prvi slovenski roman o osamosvojitvi oziroma o razpadu Jugoslavije".

Pa vendar zgodovina v zgodbo vstopa postopoma. Pregelj njeno razraščanje spretno poveže s protagonistovim odraščanjem. Protagonist je

sprva neimenovan; ostaja otrok med otroki, zaposlen z novim kolesom, igračami in otroškimi strahovi v podobi starejših fantov, ki njega in prijatelje običajno pričakajo v skritih kotičkih blokovskega naselja. Zgodovinsko dogajanje ostaja na obrobju, otrok prisluškuje, kako se odrasli pogovarjajo o Titovi bolezni, in se na to odzove: "Vem, kdo je Tito, a me njegova bolezen ne zanima." Z odraščanjem pa postaja beleženje političnega vzdušja v nekdANJI Jugoslaviji vse pogostejše in bolj reflektirano, tudi na jezikovni ravni. Protagonistov način izražanja postaja sčasoma vse kompleksnejši, polje njegovih interesnih področij se širi; zanimanje za igrače zamenjajo prva ljubezen, prva razočaranja, prve spolne izkušnje. Ko je tudi poimenovan, se Jan simbolno formira v subjekt, ki na svet ne more več gledati neobremenjeno. Če se mu je kot otroku zdelo, da je nasilje starejših otrok nad mlajšimi bolje zamolčati, ker bi to privedlo le do povečanega števila batin, se pozneje udeležuje protestov v aferi JBTZ. A spremembe ne le v Janovi, temveč kar družbeni zavesti se kažejo predvsem v odnosu do Elvisa, ki ima kljub naslovni poziciji v romanu pravzaprav postransko, a pomenljivo vlogo. Elvis in njegova družina, "makedonski muslimani", so odklon od norme, ki ga bo jugoslovanska družba sčasoma začela dojemati kot problematičnega, dokler ne bo koncentracija nacionalizma in sovraštva eskalirala v vojni. Tako kot vnašanje zgodovinske realnosti Pregelj tudi odnos do Drugega vpeljuje postopno, sprva le kot namig, ki se ne zdi več kot otroška zmerljivka: Elvis, ki ga Sršeni, starejši fantje, prepoznajo kot cigana, je prav zaradi tega najpogostejša žrtev nasilja, napoveduje pa razkol, ki ga pripovedovalec definira pozneje, v času služenja vojaškega roka, ko med naborniki vlada strah, da bi jih poslali na nemirno Kosovo, in ko je ključnega pomena, s katere strani prileti prvi udarec. "Ker je Črnogorec udaril Srba, ne bo hujših posledic. Če bi bilo obratno in bi Srb udaril Črnogorca, bi bilo tudi v redu. Če pa bi slučajno Albanec udaril Srba ali Srb Slovenca, no, potem bi bila pa velika pizdarija," pravi eden od podporočnikov JLA.

Jan dogodkov ne komentira; podaja jih kot v poročilu, v "večnem sedanjiku", ki ohranja iluzijo nezaključenosti in tistih odprtih možnosti v jantar ujetega časa ter kulminira v protagonistovi končni želji, da bi se znova vrnil v Elvisovo sobo, v čas neobremenjenega otroštva, Sršenov, Supermana in *Vojne zvezd*, a kar je še pomembnejše – v čas, ko nacionalni interesi in razlike še niso izzveneli v morijo.

Moč Pregljevega romana je v odločitvi za izrazito osebno perspektivo posameznika, ki je že od začetka, sprva nevede, pozneje pa (po lastni izbiri in po sili razmer) vse bolj ozaveščeno vpeta v vozlišče različnih pripovednih linij, od katerih je "jugoslovanska" morda najizrazitejša, ni

pa edina. V *Elvisovi sobi* je časovna kapsula življenja konec sedemdesetih, skozi osemdeseta in vse do začetka devetdesetih let preteklega stoletja. Beleži vse, od popkulturnih fenomenov do specifičnih statusnih simbolov (posedovanje Starta, Vročega Kaja in celo Neckermannovega kataloga se je več kot enkrat izkazalo za konstitutivni element fantovskega odraščanja v stari Jugi), a tudi napoved novega časa skozi zgodbe tistih svojcev, ki vedno vztrajneje iščejo povojne grobove. Z vnašanjem proleps v pripoved Pregelj ozavešča zgodovinsko perspektivo, ki pa se včasih zatakne v vprašanju brez odgovora: kaj se je zgodilo z Janovim pismom Martinu, v katerem ga sprašuje o skrivnostnem črnem možu z nebotičnika? Lik, ki v pripovedi pridobiva različne podobe, od tujca do starega agenta tajne službe, kot Poejev krokar napoveduje prihodnost in predstavlja koncentrat neizgovorjenih strahov, sovraštva in negotovosti.

Samo vprašanje časa je bilo, kdaj bo teža realnega v delih Sebastijana Preglja narasla do te mere, da bo iz zgodbe odplavila še zadnje fantastične elemente in se vzpostavila kot osrednja pripovedna lega. Pregljevi protagonisti so bili že nekaj časa zaznamovani s posebno občutljivostjo na družbeno dogajanje, le da vanj niso znali poseči drugače kot fiktivno. Z domišljijo so sebi in drugim lajšali tesnobo bivanja in včasih tako kot lik Artioma Kačikijana, ruskega kozmonavta iz *Moža, ki je jahal tigra*, zabrisali mejo med resničnostjo in sanjami. Artiomov demiurški kompleks ustvarjanja nove realnosti s pripovedovanjem se je zrcalil v starcu/pripovedovalcu *Kronike pozabljanja* kot tudi v Adamu, enem od protagonistov romana *Vdih. Izdih*. Prav zaključek tega Pregljevega dela je bil v tem smislu zgovoren: odnos protagonistov do sveta se je tako spremenil, da z zgodbami oziroma, boljše, z močjo same domišljije resničnosti niso več zmogli prekriti. Jan, pripovedovalec romana *V Elvisovi sobi*, še vedno plete zgodbe, ki pa so zdaj predvsem odvodi resničnosti, domišljeno polnjenje praznih mest; realnega ne nadomeščajo, temveč razkrivajo protagonistovo ustvarjalno naravo. Podobe iz zgodb prehajajo v polje simbolnega. Samomor skrivnostnega "črnega moža", ki brutalno poseže v rojstnodnevno slavje pripovedovalca, se zdi skoraj kot napoved konca otroštva, vdor resničnega v balonček otroške naivnosti in nedolžnosti. Roman tudi strukturno nekoliko spominja na predhodnika *Vdih. Izdih*. Če je tam ritem pripovedi narekovalo dihanje, je tukaj čas dogajanja zaobjet v podobo budnosti. "Počasi odprem oči," se glasi prvi stavek romana, ki se zaključi, ko pripovedovalec oči zapre.

V *Elvisovi sobi* je nemara Pregljevo najboljšo delo do zdaj. V kritiki sem veliko prostora namenila zgodovinski liniji, toda zgodba o Elvisovi sobi izraža paletu kompleksnih in vsaj do neke mere univerzalnih občutij, ki

spremljajo zapuščanje otroštva, dobe, ko se stvari zdijo tako neverjetno disproporcionalne, a hkrati obvladljive in preproste. Skozi prepričljivo izrisan večplasten lik zaživi spomin na neko obdobje, ki ga literarno ne bi bilo mogoče povzeti drugače kot v nizu intimnih, osebnoizpovednih doživetij. Ne glede na pomen in težo, ki ju zaradi tematike pridobiva roman, pa je *V Elvisovi sobi* predvsem izjemno napisana zgodba.